

UVOD Sadržaj specijalističkog rada « Penzijsko i Invalidsko osiguranje » jedna od grana prava osiguranja i socijalnog prava ukazuje na to da je kako pravo osiguranja, tako i njegova grana, penzijsko i invalidsko osiguranje, su izašli iz faze početnog konstituisanja i da se sada nalaze u svojoj visokoj fazi uspona i razvoja. U prvom djelu ovog rada razmatrana su osnovna i opća pitanja i pojmovi prava osiguranja, a u drugom dijelu detaljno je obrađena jedna od grana prava osiguranja tj. penzijsko i invalidsko osiguranje. Kroz razmatranje i proučavanje osnovnih pojmova i pitanja penzijskog i invalidskog osiguranja doći ćemo do većeg obima saznanja o veoma važnoj funkciji prava osiguranja i to socijalno-zaštitnoj funkciji životnog standarda kako pojedinca, tako i cijelog društva uopšte u svim zemljama.

U prvom dijelu specijalističkog rada obrađena su osnovna pitanja iz prava osiguranja, kao što su: mjesto, značaj i pojam osiguranja, osnovne funkcije osiguranja, funkcija zaštite imovine i lica, vrste osiguranja, osnovni elementi osiguranja, rizik, premija osiguranja, osigurani slučaj, suma osiguranja i ostali pojmovi prava osiguranja.

U drugom dijelu specijalističkog rada detaljno su obrađena osnovna pitanja i pojmovi iz oblasti penzijskog i invalidskog osiguranja, kao grane osiguranja, kao što su: pojam i predmet penzijskog i invalidskog osiguranja, modeli penzijskog i invalidskog osiguranja u svijetu, osnovne karakteristike reforme penzijskog i invalidskog osiguranja, principi penzijskog i invalidskog osiguranja, pravni odnosi penzijskog i invalidskog osiguranja, nastupanje osiguranog slučaja (rizika) kao uslova postanka prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja, rizici penzijskog i invalidskog osiguranja (starost i smrt, invalidnost), izjava lica kod osiguranog slučaja kao uslova postanka pravnih odnosa i prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja, elementi pravnih odnosa penzijskog i invalidskog osiguranja, pravo na starosnu penziju, pravo na invalidsku penziju, pravo na porodičnu penziju, pravo invalida druge kategorije, pravo na novčanu naknadu za fizičku onesposobljenost, penzijski staž, doprinosi iz penzijskog i invalidskog osiguranja, obveznici penzijskog i invalidskog osiguranja, organizacija Federalnog zavoda za penzijsko / mirovinsko i invalidsko osiguranje i ostali pojmovi penzijskog i invalidskog osiguranja.

1. POJAM OSIGURANJA KAO EKONOMSKE KATEGORIJE PENZIJSKOG I INVALIDSKOG OSIGURANJA

Razvoj ekonomskih odnosa, kao i visoko razvijene proizvodnje ne može se ostvariti bez vršenja (obavljanja) djelatnosti osiguranja. Obavljanje djelatnosti osiguranja započinje pojavom roba, pojavom novca, pojavom tržišta, tj. robno-novčanih odnosa, pojavom klasnog društva. Kroz razvoj društva funkcija osiguranja je uvijek ista, a to je zaštita lica i imovine. Djelatnost osiguranja stalno raste i ono je neophodno u svakom društvu, u svakoj državi. Funkcije osiguranja su univerzalne bez obzira na stepen razvoja društva, karakter društveno-političkih, društveno-ekonomskih odnosa, te su od izuzetnog značaja za svako društvo. Na univerzalnoj tehnici organizacije osiguranja se zasniva osiguranje, kako u savremenim razvijenim državama, tako i u zemljama u tranziciji.

Osnovno obilježje savremenog osiguranja je stalno širenje obuhvatanja rizika. Osiguranici se i osiguravaju zbog rizika, štete, koji se stalno povećavaju, u rastućoj su putanji a što dovodi do stalnog širenja osiguranja.

Osiguranje je pravno-ekonomska kategorija, čija je svrha da obezbjeđivanjem sredstava osiguranja u okviru odgovarajućeg oblika organizovanja, obezbjedi naknadu štete ili isplati ugovorenu svotu novca u slučaju nastupanja osiguranog slučaja, a što ima za cilj obnovu uništenog ekonomskog dobra ili obezbjeđivanje isplate određene svote novca, u slučaju nastupanja osiguranog slučaja kada je u pitanju osiguranje lica.

Funkcija osiguranja se pojavljuje u ulozi faktora privredne stabilnosti. Osim što je ekonomski, osiguranje je i pravni institut. Kako bi se realizovale ekonomske funkcije osiguranja, neophodno je zaključiti ugovor o osiguranju, kojim se ugovarač osiguranja obavezuje da plati određeni iznos osiguravaču, a osiguravač se obavezuje da ako se desi događaj kao osigurani slučaj, isplati ugovaraču (osiguraniku) ili nekome trećem licu naknadu osiguranja, odnosno ugovorenu svotu novca. Da bi se obavljala djelatnost osiguranja, potrebno je da postoje odgovarajući pravni oblici organizovanja društva za osiguranje. Oni su različiti u pojedinim sistemima osiguranja u svijetu.

Pojam prava osiguranja je znatno širi od pojma ugovora o osiguranju, čemu se vidi i njihova razlika. Pomoću pojma ugovora o osiguranju (pravna kategorija) ne može se dati pojam cjelokupne djelatnosti osiguranja kao prvenstveno ekonomske kategorije.

Definicije osiguranja razlikuju se shodno ekonomsko-pravnim teorijama: teorija potrebe, teorija sigurnosti, tehničko-pravne i mješovite teorije (teorija preduzeća, teorija rizika, teorija rizične zajednice i teorija kompenzacije) i pravnim teorijama (teorija odštete itd.). Pravo osiguranja čine sve pravne norme koje se odnose na osiguranje. Ove norme mogu biti kako one koje regulišu pravni položaj društva za osiguranje (uključujući i nadzor), tako i one norme koje regulišu osiguranje - pravne odnose kojima se zasniva djelatnost osiguranja imovine lica, poslovi saosiguranja, poslovi reosiguranja, te i poslovi neposredno povezani sa poslovima osiguranja, te u širem smislu i pružanje drugih usluga u osiguranju.

2. OSNOVNE FUNKCIJE OSIGURANJA Osnovna funkcija osiguranja je zaštita pojedinca, njegove ličnosti i imovine. Stalnim razvojem osiguranja razvile su se i njegove druge funkcije, a koje su značajne kako za osiguranike, tako i za treća lica, kao i za društvo u cjelini. Savremeno osiguranje ima sljedeće funkcije:

- zaštitnu u smislu pružanja zaštite imovine i lica
- akumulacionu funkciju
- socijalnu funkciju (funkcija poboljšanja uslova za život)
- međunarodnu funkciju.

2.1 FUNKCIJA ZAŠTITE IMOVINE I LICA Funkcija zaštite imovine i lica je osnovna i najstarija funkcija osiguranja. Iz nje proizilaze i ostale funkcije osiguranja, koje su nastajale u pojedinim periodima razvoja osiguranja. Funkcija zaštite imovine i lica, preko osiguranja se ostvaruje neposredno i posredno. Neposredno čuvanje imovine i lica, ostvaruje se prije svega preventivnom i represivnom funkcijom osiguranja, te i bonifikacijom. Neposredno čuvanje imovine i lica sprečava nastanak šteta, doprinosi smanjivanju već nastale štete i stimuliše osiguranike da sami efikasnije štite svoju imovinu, a posredno čuvanje imovine i lica samo nadoknađuje već nastalu štetu. Najznačajniji vid neposredne zaštite imovine i lica predstavljaju preventivne mjere.

Interes pojedinca, kao i društva u cjelini jeste da se već nastala šteta u što kraćem roku nadoknadi, da se njene posljedice što više umanje, ali i prvenstveno da se organizuje takav sistem zaštite koji će omogućiti da štete ne nastanu ili da nastaju ali u što manjem obimu.

Tako osiguranici plaćaju premiju osiguranja, u skladu sa zakonskim aktima, izdaju i dio za organizaciju i sprovođenje preventivnih mjera. Shodno Zakonu o osiguranju među poslove osiguranja imovine i lica, ubrajaju se i poslovi preduzimanje mjera za sprečavanje i suzbijanje rizika, koji ugrožavaju osigurana lica i imovinu. Sistem bonifikacije znači umanjivanje visine premija osiguranicima, koji su se u određenom periodu na svjestan način odnosili prema imovini koja je predmet osiguranja. On je i stimulativna mjera za osiguranika da se odnosi savjesno prema osiguranoj imovini, a to je i u interesu osiguranika jer mu imovina ostaje neoštećena, a i u narednom ugovornom roku za osiguranje uplaćuje manju premiju. U svojim aktima osiguravajuće društvo utvrđuje pravo na bonifikaciju, način ostvarivanja prava na bonifikaciju i visinu bonifikacije.

U pravu osiguranja su utvrđene i represivne mjere ili sankcije, koje veoma doprinose neposrednoj zaštiti imovine i lica. Represivnim mjerama se sankcionišu nesavjesni osiguranici i represivna zaštita se sprovodi na više načina. Ako osiguranik namjerno ili prevarom izazove osigurani slučaj, osiguravajuće društvo nije dužno da isplati naknadu osiguranja, a osiguranik je dužan preduzeti propisane, ugovorne i ostale mjere neophodne da se spriječi nastupanje osiguranog slučaja, a ako isti nastupi, dužan je preduzeti sve što je moguće da se ograniče njegove štetne posljedice. Ukoliko to osiguranik ne učini, a za učinjene propuste nema opravdanja, obaveza društva za osiguranje se smanjuje za onoliko za koliko je nastala već šteta zbog neispunjenja obaveza osiguranika.

Sistem represivnih mjera i sankcija je stimuliranje savjesnog odnosa osiguranika prema osiguranoj imovini, odnosno represija prema nesavjesnim osiguranicima. Društvo za osiguranje u svojim aktima propisuje obavezu povećanja premije za nesavjesne osiguranike u narednom ugovornom periodu, ali nemaju pravo da u odredbama ugovora predviđaju ih u uslovima osiguranja kao sankciju gubitka prava na naknadu štete ili svotu osiguranja. Ukoliko osiguranik poslije nastanka osiguranog slučaja ne izvrši u roku neku od svojih propisanih ili ugovornih obaveza.

Posredan način zaštite imovine i lica ostvaruje se tako, što kada nastupi osigurani slučaj, odnosno kada nastupi šteta, društvo za osiguranje u predviđenom roku isplaćuje naknadu ili ugovorenu svotu novca osiguraniku i na taj način ga obeštećuje. Isplatom naknade štete ili ugovorene svote ostvaruje se najjednostavniji najvažniji vid zaštite imovine i lica, te se osiguranik obezbjeđuje na siguran način od rizika štete.

Funkcijom pravovremene organizovane obnove onoga što može biti uništeno, osiguranje sprečava da se masa uložених dobara (investicija) u proizvodnji u jednoj privredi smanji, te se pojavljuje kao elemenat stabilnosti u cjelokupnoj privredi. Osim zaštite lica (pojedince) i imovine, savremeno osiguranje ima funkciju i zaštite trećег lica, uvođenja obaveznih osiguranja na osnovu zakona. Kad su u pitanju tri lica, to su lica koja bez svoje krivice pretrpe štetu na svojoj ličnosti ili imovini, te ih savremeno osiguranje u što većoj mjeri štiti. To je najčešće slučaj obaveznog osiguranja putnika u javnom saobraćaju, takozvano obavezno osiguranje auto-odgovornosti i obavezno osiguranje korisnika, korisnika vazduhoplovstva za štete pričinjene trećim licima. Akumulaciona funkcija osiguranja je važna funkcija osiguranja u državama sa razvijenom tržišnom privredom, kao i državama u tranziciji, kao što je to slučaj sa BiH. Društvo za osiguranje mora uvijek da raspolaže znatnim sredstvima, kako bi na osnovu ukupno uplaćenih premija velikog broja osiguranika vršilo naknadu štete onim osiguranicima na čijoj ličnosti ili imovini nastala šteta u raznim vremenskim periodima.

Na osnovu gore navedenog, i pored savremene tehničke organizacije osiguranja, društva za osiguranje trebala bi da u stabilnim uslovima funkcionisanja (poslovanja) raspolažu znatnim sredstvima raspoređenim u odgovarajućim fondovima te tako proizilazi iz suštine osiguranja i akumulaciona funkcija osiguranja. Socijalna funkcija ili funkcija podizanja životnog standarda stanovništva proizilazi iz prethodne dvije funkcije osiguranja i to: funkcije zaštite imovine i lica i akumulacione funkcije. Na osnovu ugovora o osiguranju osiguranom licu kada nastupi šteta se vrši naknada štete, a ako se radi o licu koje nije osigurano šteta se ne nadoknađuje. Iz obaveze osiguravača da nadoknadi štetu osiguranom licu, proizilazi socijalna funkcija osiguranja. Socijalno osiguranje je poseban vid osiguranja, kojim se ne bave društva za osiguranje samo, u neposrednoj je vezi sa zaštitom životnog standarda.

Osim neposrednog o čuvanja životnog standarda osiguranika, osiguranje svoju socijalnu funkciju vrši posredno osiguravajući svoju akumulacionu funkciju, tj. ulažući sredstva osiguranja prefinansijskih organizacija.

U stabilnim uslovima privrede, osiguranje stvara uslove za poboljšanje životnog standarda ne samo pojedinca-osiguranika već i celog društva. Međunarodna funkcija osiguranja se ogleda u prenošenju rizika iz jedne zemlje u drugu zemlju neposrednim ili posrednim osiguranjem i predstavlja karakteristiku savremenog osiguranja. Domaća pravna i fizička lica mogu kod

inostranog osiguravača osigurati imovinu i lica od rizika, od kojih se u domaćoj zemlji ne vrši osiguranje, kao i imovinu koja je predmet ekonomskih odnosa sa inostranstvom i drugu imovinu i lica na koje to propiše vlada dotične domaće zemlje.

S obzirom na to da osiguranje i reosiguranje imaju sve više međunarodni karakter, potrebno je ukazati i na postojanje svjetskog udruženja za pravo osiguranja (AI-DA) osnovano 1962 g., i do sada je održalo 10 kongresa baveći se najbitnijim odnosno najaktuelnijim pitanjima savremenog osiguranja.